

broodnodige tiende predikant. Voor de rest van haar inkomsten was de kerkvoogdij aangewezen op inkomsten uit zitplaatsenverhuur, kerkcollecten – vandaar dat iedere orthodox lid dat ‘vreemd’ ging een verliespost betekende – en revenuen uit het in de Bataafs-Franse tijd opgezette Fonds voor den eeredienst. Toen dit fonds in 1848 leeg dreigde te raken, zag de kerkeraad zich genoodzaakt een financiële verslaglegging aan de gemeente te verstrekken. Van de totale fondsuitgaven in 1847 – rond f4.500 – was de grootste post – f1.800 – bestemd voor een toelage aan de predikanten. Daarna volgde een bedrag van f1.200 voor kluft- en andere catechisaties, godsdienstonderwijs op de scholen en de door theologische studenten verzorgde armenpreek. Verder werd een gemengde post van f577 opgevoerd voor de betaling van de organisten en de pensioenen van catechiseermeesters/-essen. Duidelijk is dat het godsdienstonderwijs een aanzienlijke post op de preciaire kerkelijke rekening uitmaakte. Nog meer uitgaven voor godsdienstonderwijs of daarvan afgeleide arbeid waren onmogelijk. De Hervormde Kerk als geheel verkeerde in eenzelfde situatie. Een synodecommissie constateerde in 1852 niet slechts dat 175 godsdienstonderwijzers/essen voor het hele land ‘zeer gering’ was, maar rapporteerde tevens dat ze daarom ‘verlangend’ uitzag naar ‘het geprojecteerde hulpfonds ten dienste der evangelieverkondiging’.¹⁸ Dit fonds zou echter nooit goed van de grond komen; wel ontstonden er particuliere evangelisatieverenigingen. De Evangelische Maatschappij (EM) was daarvan de eerste.

De Groot, die in deze jaren ouderling was, had er tevens voor gezorgd dat catechiseermeester H. Driesman – thans als evangelist in dienst van de in 1853 opgerichte EM – zich vanaf 1857 bezighield met het bezoeken van zo’n 350 gemengd gehuwde gezinnen en zo mogelijk ook andere katholieken. Driesman had dit werk overgenomen van Oosting, die al zo’n tien jaar met de katholieke geestelijkheid om de ‘gemengde’ zielen streed. Overgangen van en naar Rome werden sinds 1843 volgens synodaal voorschrift door een speciale Commissie ter bevordering van de belangen van het Protestantisme nauwlettend in de gaten gehouden. Hoewel de gevallen die jaarlijks werden geregistreerd vrijwel nooit de tien te boven gingen, kregen ze toch veel aandacht, vooral als het gewichtige personen betrof. Zo bijvoorbeeld toen de hoogleraar F.C. de Greuve in 1856 openlijk toetrad tot de gemeente. Een jaar eerder had het er even op geleken dat de franciscaan F.S. Kraaijvanger, die naar Groningen was gevlucht, dat ook zou doen, maar door toedoen van de assertieve lokale pastoor, F.W.A.J. Jansen, was de pater plots op zijn schreden teruggekeerd; pas in 1863 zou hij de Moederkerk verlaten en als evangelist in dienst treden van de EM.¹⁹

¹⁸ *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1852, 220.

¹⁹ J. Vree, ‘Onze Pater’ Fredericus Stephanus Kraaijvanger ofm. Van Groninger verloren zoon tot postuum protestants godgeleerde (1855-1943)’, *DNK* 73 (dec. 2010), 1-25.